

فرآیندها و روش‌های مشارکتی به‌کاررفته در معماری مسکونی: یک مرور سیستماتیک*

علی اصغر عبدالکریمی**، سید عباس یزدانفر***، نداسادات صحراگرد منفرد****

تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۳/۰۹/۲۹ تاریخ پذیرش نهایی: ۱۴۰۴/۰۵/۰۴

چکیده

رویکرد مشارکتی در دوران کنونی یک رویکرد تثبیت‌شده از حیث نظری است و کاربردهای بسیاری نیز در حوزه عمل دارد. معماری (و طراحی) مشارکتی نیز گرایشی آزموده و واجد موفقیت‌ها و دستاوردهای متعدد است. اما همچنان سوالات و چالش‌های زیادی پیرامون آن وجود دارد. از جمله پرسش‌های مهم درباره مشارکت، چگونگی انتخاب فعالیت و روش مشارکتی از میان گزینه‌های متنوع، چگونگی پیاده‌سازی و میزان موثر بودن روش‌های مشارکتی می‌باشند. هدف پژوهش حاضر گزارش و بررسی این روش‌ها و فرآیندهای مشارکتی از طریق مرور سیستماتیک منابع مرتبط است. در پایان از ترکیب نتایج به دست آمده، یک فرآیند مشارکتی برای معماری مسکونی در چهار گام معرفی و آشنایی، بررسی وضع موجود، طراحی، و بازبینی و اصلاح همراه فعالیت‌های قدم به قدم آن پیشنهاد شده است. روایی و پایایی پژوهش با کمک دو فرد متخصص و از طریق پرسشنامه دوارزشی کنترل شد که در آن ضریب کاپای کوهن ۰/۷۴۴ در سطح معناداری ۰/۰۱۱ به دست آمد.

واژه‌های کلیدی

معماری مشارکتی، طراحی مشارکتی، فرآیند مشارکت، روش‌های مشارکت، فعالیت‌ها و ابزارهای مشارکتی، معماری مسکونی.

* این مقاله برگرفته از پایان‌نامه کارشناسی ارشد نویسنده اول با عنوان «طراحی مسکن با رویکرد مشارکتی در بافت آسیب‌پذیر شهر (نمونه موردی: محله فرحزاد تهران)» است که با راهنمایی دکتر یزدانفر و دکتر صحراگرد منفرد در دانشکده معماری دانشگاه علم و صنعت ایران در سال ۱۴۰۱ به اتمام رسیده است.

** فارغ‌التحصیل کارشناسی ارشد معماری مسکونی، دانشکده معماری دانشگاه علم و صنعت ایران، تهران، ایران.

Email: abdolkarimi.a@hotmail.com

*** دانشیار، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه علم و صنعت ایران، تهران، ایران.

Email: yazdanfar@iust.ac.ir

**** استادیار، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه علم و صنعت ایران، تهران، ایران (مسئول مکاتبات).

Email: neda_monfared@iust.ac.ir

مقدمه

مشارکت در حوزه‌های اجتماعی و سیاسی در دهه ۶۰ میلادی در پی اعتراضات سیاسی و جنبش‌های دانشجویی بروز یافت و در سال‌های بعدی جایگاه آن در زمینه‌های مختلف برنامه‌ریزی تحکیم شد. به دنبال اقبال به طرح‌های مسکن اجتماعی، گروهی از معماران نیز به گسترش و کاربرد مشارکت در طراحی و معماری روی آوردند و به مسئله حضور و تاثیر دیگران (نامعماران) در فرآیند طراحی پرداختند (کامل‌نیا، ۱۳۹۲). در سال‌های اخیر رویکرد مشارکتی جایگاه تثبیت‌شده‌ای در میان شاخه‌های مختلف علمی و عملی و در کنار دیگر رویکردهای متداول و نو دارد، از حیث نظری به شکل مناسبی تعریف شده و از حیث عملی تجربیات بسیاری وجود دارند که آن را به بلوغ رسانده‌اند. همچنین تردیدها نسبت به دستاوردهای آن نیز کمتر شده است. اما سوال‌های بسیاری همچنان مطرح هستند و چالش‌های تازه نیز سر بر می‌آورند. از مهم‌ترین چالش‌های این جریان، به دلیل ماهیت اجرایی و تجربی آن، تعدد و تنوع تجربیات مشارکتی است. ثبت، جمع‌آوری و بررسی آنها عملاً امکان‌ناپذیر نیست. دانش علمی پیرامون مشارکت از مطالعه انتقادی و تطبیقی این تجربیات شکل می‌گیرد. اما تعدد و تنوع پیش‌گفته مانع بزرگی در راه این مطالعات است. این مانع در بحث‌های نظری پیرامون مشارکت نسبت به بحث‌های عملی و اجرایی حول روش‌های مشارکتی اثر کمتری دارد. هر فعال مشارکتی (در اینجا طراح مشارکتی) برای طراحی فرآیند و انتخاب روش‌های متناسب با نیت و هدف خود، با انبوهی از گزینه‌ها روبروست که او را گیج می‌کند. سوال پژوهش حاضر اینست که کدامیک از روش‌ها و فرآیندهای طراحی مشارکتی برای طراحی مشارکتی مسکن مناسب هستند؟

پیشینه پژوهش

چیستی مشارکت

رویکرد مشارکتی در جریان‌های مختلف علمی و عملی دیده می‌شود. ادبیات این رویکرد میان تمام این جریانها خصوصاً در بخش‌های نظری تا حدود زیادی مشترک است. همچنین این رویکرد با نام‌های مختلفی شناخته می‌شود، مثلاً در طراحی شهری بجز طراحی مشارکتی، نام‌های مداخله عمومی، درگیر شدن شهروندان، مشارکت شهروندی، تصمیم‌گیری همکارانه، حل مسئله تسهیل‌شده، و ... نیز رایج‌اند (دانشپور و غفاری‌آذر، ۱۳۹۹).

تعاریف مختلفی برای مشارکت وجود دارد و هر محققى وجهی از آن را برجسته کرده است. تعریفی که احمدی برای مشارکت بیان کرده است (پورمحمدی، ۱۳۹۱) عبارت است از: دخالت موثر اعضای یک گروه یا جامعه (یا نمایندگان آنها) در تمامی

فعالیت‌ها و تصمیم‌گیری‌هایی که مرتبط با کل گروه یا جامعه است. ویتز و نویت نیز تعریفی از معماری مشارکتی ارائه کرده‌اند که در آن بر مهمترین جنبه مشارکت که حضور فعال و اثرگذار کاربران است، تاکید کرده‌اند (Moatasim, 2005). مشارکت برای طراحان از این حیث ضروری است که احتمال موفقیت طرحشان (خصوصاً از حیث کارآمدی) را افزایش می‌دهد (علی‌الحسابی و یوسف‌زمانی، ۱۳۸۹). برای کاربران نیز باعث بازشناسی محیط و مدیریت آن توسط خودشان می‌شود (یوسف‌زمانی، ۱۳۸۹). از اهداف عمده مشارکت، سهم کردن مردم در روند تصمیم‌گیری طراحی است که باعث می‌شود اعتمادشان به سازمان‌ها افزایش یافته و به تبع آن احتمال پذیرش تصمیمات و طرح‌ها و همکاری برای یافتن راه‌حل مشکلات از سوی مردم بیشتر شود. اهداف دیگر آن، تاکید بر ارتقای جایگاه مردم در طراحی و تصمیم‌گیری جهت بهبود طرح‌ها و خدمت‌رسانی و نیز ایجاد احساس جمعی و عضویت از گروه بودن است (Sanoff, 2000, 9-10). ارزش‌هایی که مشارکت از آنها برمی‌خیزد (یا آنها را تقویت می‌کند) مواردی چون احترام متقابل، تساوی جایگاه‌ها (پوراابراهیمی و شریف، ۱۳۹۴)، آگاهی، خوداعتمادی، مسئولیت‌پذیری، واگذاری قدرت تصمیم‌گیری به مردم (علی‌الحسابی و یوسف‌زمانی، ۱۳۸۹)، پایداری اجتماعی (هدایتی و غفوریان، ۱۳۹۵) هستند. بعضی ارزش‌ها نیز به طور ویژه در معماری مشارکتی مورد توجه هستند، مانند درک ارزش‌های کاربران و نیازهای مادی و معنوی آنها، درونزایی و معنامحوری (کامل‌نیا، ۱۳۹۹).

نظریات پیرامون مشارکت

از مهم‌ترین مسائل نزد نظریه‌پردازان و محققین مشارکت، تمایز میان مشارکت واقعی و غیرواقعی است. مشارکت می‌تواند به شکلی شعاری اجرا و دستاویز صاحبین قدرت شود تا دهان منتقدین و معترضین را بدوزند بدون اینکه واقعاً به مردم فرصت اثرگذاری داده باشند. مشارکت شعاری صرفاً وسیله‌ای برای کسب مشروعیت و تامین منافع مسئولین است. با این حال از آن لحاظ که نشان می‌دهد مشارکت ارزشی اجتماعی است، می‌تواند فوایدی داشته باشد. ولی به هیچ وجه ایده‌آل نیست. در یک مرحله بالاتر، مشارکت محدود است که در آن منافع مردم تا جایی تامین می‌شود که در تضاد با منافع دولت نباشد و مردم در آن قدرت نظارتی ندارند. ایده‌آل‌ترین حالت، مشارکت واقعی است که در آن منافع مردم به شکل حداکثری تامین می‌شود (حبیبی و رضوانی، ۱۳۸۴). مشارکت واقعی در میان تمام گروه‌های ذی‌نفع، بیشترین قدرت و نظارت را به کسانی که استفاده‌کننده اصلی طرح هستند می‌سپارد (پوراابراهیمی و شریف، ۱۳۹۴). جدول ۱ نظریات مختلف مشارکت را در قالب این دسته‌بندی سه‌گانه خلاصه کرده است (حبیبی و رضوانی، ۱۳۸۴).

جدول ۱. مقایسه اشکال مشارکت در نظریات مختلف (منبع: حبیبی و رضوانی، ۱۳۸۴)
Table 1. Comparison of participation types in different theories (Habibi and Rezvani, 1384)

نظریه	مشارکت شعاری	مشارکت محدود	مشارکت واقعی
نردبان مشارکت آرنشتاین	دستکاری و عوام‌فریبی درمان	اطلاع‌رسانی مشاوره تسکین	شراکت قدرت تفویض‌شده کنترل شهروندی
میجلی	هدایت‌شده	فزاینده	واقعی
استنسیکی	حداقل مشارکت	مشارکت با مشوقهای مادی	متقابل درونزا
دریسکل	دستکاری و تقلب تزئین مساوات‌طلبی نمایشی	مشاوره بسیج اجتماعی	مسئولیت‌پذیری مردم سهمیم شدن در تصمیمات
گردونه مشارکت دیویدسون	-	اطلاع‌رسانی مشاوره	مشارکت توانمندسازی
سانوف (دشور و ساک)	سازگار کردن	دستیار کردن	همکاری کنترل شهروندی
دامیار و ناری قمی	تعامل اتوپیستی تعامل حرفه‌ای	تعامل مشارکتی تعامل پژوهشی	-

فرآیند مشارکت

پژوهش و گزارش از پروژه‌های مشارکتی بسیار است. در هر پروژه مشارکتی، علاوه بر شناخت محیط و گروه بهره‌برداران، لازم است طراح یا محقق فعالیت‌هایی مشارکتی طراحی کند تا از وضع موجود به وضع مطلوب برسد؛ و لازم است ویژگی‌های این فعالیت‌ها مثل هدف، محیط و مدت اجرا، مشارکت‌کنندگان ویژگی‌های سنی، جنسیتی و...، وسایل مورد نیاز، و سایر خصوصیات آن مشخص شوند. سپس این فعالیت‌های مشارکتی به صورت متوالی در قالب یک فرآیند مشارکتی چیده می‌شوند. این فرآیند نیز نیاز به طراحی و تدوین دارد و خصوصیات آن نیز بایستی ثبت و بررسی گردد. ثبت و گزارش این فعالیت‌ها و فرآیندها باعث می‌شود سایر محققان و طراحان از آنها در پروژه‌های خود استفاده کنند یا با ترکیب و تغییر، آنها را توسعه داده و کارآمدتر کنند، یا روش‌های دیگری بسازند. اما چنانکه اشاره شد گزینه‌های زیادی برای هر دو وجود دارد که انتخاب را دشوار می‌کند؛ خصوصاً، فرآیندهای مشارکتی به نسبت روش‌های مشارکتی کمتر گزارش شده‌اند.

توضیح فرآیند طراحی معمولاً دشوار است. اما به دلیل محدودیت‌ها و شرایط اجرایی (زمان، مکان، شکل روابط با و بین بهره‌برداران و سطح دانش و...) فرآیندهای مشارکتی مدون‌تر هستند و در اغلب موارد، گام به گام از شناخت به طراحی، تصمیم‌گیری و اجرا می‌رسند. در یکی از موارد، سه گام اصلی در فرآیند طراحی مشارکتی را آگاهی‌بخشی و اظهارنظر عمومی، کارگاه طراحی و بازخورد پیشنهاد شده است (دانشپور و غفاری‌آذر، ۱۳۹۹). پورابراهیمی و شریف (۱۳۹۴) نیز فرآیندی پیشنهاد

داده‌اند که در آن پس از برنامه‌ریزی اولیه و تعیین کاربران و اولویت‌بندی مشارکت‌کنندگان، در بخش اصلی فرآیند مشارکت ابتدا شناخت نیازها و اولویت‌بندی آنها انجام می‌شود. سپس طرح اولیه آماده شده و در آخر طرح به کاربران ارائه شده و توسط آنان ارزیابی می‌شود تا پس از اصلاحات مورد نیاز، طرح نهایی اجرا گردد. در این فرآیند در صورت نیاز به اصلاح مرحله شناخت نیازها، اولویت‌بندی نیازها یا آماده‌سازی طرح تکرار می‌گردد.

روش‌های مشارکت

صورت‌های مختلف گزارش‌شده از فرآیند طراحی مشارکتی را می‌توان در سه گام گفته شده جمع‌بندی کرد. اما روش‌ها و فعالیت‌های مشارکتی بسیار زیاد هستند و در منابع معدودی جمع‌بندی یا دسته‌بندی آنها دیده می‌شود. برای نمونه، دانشپور و غفاری‌آذر (۱۳۹۹) دسته‌بندی پنج‌گانه سانوف را گزارش کرده‌اند. وی در «روش‌های مشارکت جمعی در طراحی و برنامه‌ریزی» فعالیت‌های مشارکتی را در این پنج دسته طبقه‌بندی کرده‌است: فعالیت‌های آگاهی‌بخشی، فعالیت‌های غیرمستقیم، فعالیت‌های تعاملی گروهی، فعالیت‌های باز، فعالیت‌های طوفان مغزی. سانوف (۲۰۰۰، ۹۹-۳۵) علاوه بر دسته‌بندی فعالیت‌های مشارکتی، روش‌های دیگری را نیز گردآوری کرده است؛ مانند: آماده‌سازی فرآیند مشارکتی با برنامه‌ریزی استراتژیک، چشم‌اندازسازی جمعی، شارت به عنوان یک فرآیند مشارکتی، برنامه‌ریزی شیشه‌ای (با آکواریومی)، برنامه‌ریزی عملیاتی جمعی، و پژوهش عملی مشارکتی، روش‌های بازی‌های مشارکتی، جمع‌های مطالعاتی، ارزیابی‌های پس از سکونت، و ارزیابی‌های بصری که برای تشخیص مشکلات و بازشناسی محیط و جامعه محلی به کار می‌روند.

کامل‌نیا (۱۳۹۲) در حوزه مسکن مشارکتی، روش‌های معماران مختلف را گردآوری کرده است؛ روش‌هایی نظیر ساخت چند واحد نمونه و کسب نظر کاربران توسط حسن فتنی، ساخت هسته اولیه یا بنای نیمه‌ساز برای تکمیل توسط کاربران (همراه با ارائه نمونه‌های پیشنهادی) توسط هرمان هرتربرگر، کشف الگوها و مشارکت حین ساخت توسط کریستوفر الکساندر، گفتگوی آزاد و عمومی حول طرح توسط چارلز مور، حضور در محله و ارتباط مستقیم و دائمی با آنها توسط رالف ارسکین، و آموزش و مهارت‌افزایی بهره‌برداران توسط بالکریشنا دوشی. موارد فوق نمونه‌هایی از فرآیندها و روش‌های مشارکتی هستند که در منابع آمده‌اند و همراه با چند نمونه دیگر در **جدول ۲** خلاصه شده‌اند.

اسلامی و کامل‌نیا (۱۳۹۲) نیز روش‌های مشارکتی را در دو دسته طبقه‌بندی کرده‌اند. دسته اول روش‌های مبتنی بر روانشناسی محیط و علوم رفتاری هستند که بجز بهره‌گیری از روش‌های کتابخانه‌ای، شامل مصاحبه (تشخیصی، مکرر یا متمرکز)، مشاهده (عمومی، تشخیصی، نظام‌مند، مشاهده حین حرکت، یا مشاهده آثار)، فهرست فضایی، پرسشنامه و پیمایش، و نشست‌های کاری هستند. دسته اول اغلب با حضور غیرفعال کاربران همراه است. دسته دوم فعالیت‌ها و روش‌های فعال‌تر هستند؛ از جمله برنامه‌ریزی راهبردی، نقشه‌یابی، تور و بازدید، تحلیل پلان رفتاری، ارزیابی پس از اسکان، عکس و فیلم و دیالوگ، نقاشی و طراحی، ماکت و شبیه‌سازی، نمایش و نقش‌بازی، قصه‌گویی و سناریو، تصور و بارش فکری، بازی و روش‌های آنلاین.

جدول ۲. جمع‌بندی پیشینه پژوهش درباره فرآیندها و روش‌های مشارکتی در معماری مسکونی
Table 2. Summary of literature review on participatory methods and processes in residential architecture

مرجع	یافته
کامل‌نیا، ۱۳۹۲	جمع‌بندی روش‌های مشارکتی معمارانی مانند حسن فتنی، هرمان هرتربرگر، کریستوفر الکساندر، و ...
مرتضوی و همکاران، ۱۴۰۳	دسته‌بندی روش‌های مشارکتی در ۲ دسته کلی: روش‌های انسان‌پژوهی و اقدامات عملی و طراحانه
پورابراهیمی و شریف، ۱۳۹۴	پیشنهاد فرآیند طراحی مشارکتی: برنامه‌ریزی اولیه، شناخت و اولویت‌بندی نیازها، آماده‌سازی طرح اولیه، ارائه به کاربران، ارزیابی طرح و اصلاحات
حبیبی و همکاران، ۱۴۰۳	ارائه فرآیندی کارگامی با الگوی شارت برای طراحی مشارکتی متشکل از ۱ پیش‌کارگاه برای بررسی هدف و برنامه‌ریزی و تعیین ذی‌نفعان، کارگاه اول و دوم برای شناخت و ایده‌پردازی و تهیه آلترناتیوها، کارگاه میانی برای مرور ایده‌ها و ارزیابی، کارگاه سوم و چهارم برای انتخاب آلترناتیو و ارائه آن و تدوین برنامه‌های اجرایی
دانشپور و غفاری آذر، ۱۳۹۹	سه گام اصلی در فرآیند طراحی مشارکتی: آگاهی‌بخشی و اظهارنظر عمومی، کارگاه طراحی، بازخورد
سانوف، ۲۰۰۰	دسته‌بندی فعالیت‌های مشارکتی در ۵ دسته اصلی: آگاهی‌بخش، غیرمستقیم، تعاملی-گروهی، فعالیت‌های باز، طوفان مغزی
سندرز و همکاران، ۲۰۱۰	دسته‌بندی فعالیت‌های مشارکتی از حیث فرم در ۳ قالب اصلی: ساختن، گفتن، نقش‌بازی
والادارس، ۲۰۱۳	بررسی و ارزیابی برنامه «معمار محلی» در کوبا از حیث فرآیند و روش‌های مشارکتی استفاده شده (فرآیند چهارمرحله‌ای: بررسی سایت و جمع‌آوری اطلاعات، طراحی آلترناتیو و ارزیابی اجرایی، ارائه آلترناتیوها، انتخاب طرح و آماده‌سازی مدارک)
بروکفیلد و همکاران، ۲۰۲۰	بررسی و ارزیابی ۸ روش کمتر استفاده‌شده برای طراحی مشارکتی متناسب با کاربران سالمند: مصاحبه حرکتی، ژورنال تصویری، تحریک با تصاویر، Talking Mats، نقشه مشارکتی، نقاشی، مدلسازی، و نمایشگاه طراحی
البدرة و همکاران، ۲۰۲۱	مقایسه دو فرآیند طراحی مشارکتی با روش‌های متفاوت در یک زمینه یکسان: طراحی آزاد و بدون پیش فرض در مقایسه با طراحی مقید به چند پیشنهاد اولیه

روش تحقیق

در این پژوهش، با استفاده از روش مرور سیستماتیک، روش‌ها و فرآیندهای معماری مشارکتی که در پروژه‌های مشابه بکار رفته‌اند جستجو و یافته شده‌اند. مرور سیستماتیک کمک می‌کند تا با بررسی و سنجش همه پژوهش‌های پیشین از طریق یک روش نظام‌مند، به یک سوال پژوهشی مشخص پاسخ داده شود. مرور سیستماتیک نسبت به مرور توصیفی نتایجی واقعی‌تر دارد (علایی و همکاران، ۱۳۹۹). از کاربردهای اصلی مرور سیستماتیک، تجمیع یافته‌ها در بدنه دانش و تعیین

اما روش‌های مشارکتی متعدد، متنوع و بیش از این موارد هستند. چنانکه اشاره شد منابع متعددی در شاخه‌های مختلف به مشارکت پرداخته‌اند اما در مرور آنها وزن مسائل نظری پیرامون مشارکت بیشتر است و گزارش‌های مربوط به فرآیندها و روش‌ها نیز پراکنده و اندک هستند و بیشتر گزارش‌ها تنها به شرح پروژه‌های انجام شده پرداخته‌اند. تعدد، پراکندگی و عدم وضوح گزارش‌ها انتخاب و الگوبرداری از آنها را دشوار می‌کند. لذا در پژوهش حاضر با دیدی جامع، فرآیندها و روش‌های مورد بحث گردآوری شده‌اند تا محققین و طراحان روش مناسب با موقعیت و پروژه خود را به آسانی انتخاب کنند.

اولویت‌های پژوهشی بعدی و نیز یافتن ایرادات پژوهش‌های قبلی و اصلاح آنها می‌باشد (Page et al., 2021). مراحل مرور سیستماتیک بدین ترتیب است: تعیین سوال پژوهش، مشخص کردن معیار ورود، جستجوی متون، استخراج داده‌ها و ارزیابی کیفیت (علایی و همکاران، ۱۳۹۹). پیچ و همکاران (۲۰۲۱) چهارچوبی برای گام‌های یک مرور سیستماتیک، نحوه انجام و نحوه گزارش آن با عنوان PRISMA-2020 آماده کرده‌اند. روند مرور سیستماتیک پژوهش حاضر مطابق این چهارچوب در شکل ۱ آمده است.

سوال تدقیق شده این پژوهش آن است که در حوزه طراحی مشارکتی مسکن به خصوص بافت‌های آسیب‌پذیر و محلات کم‌برخوردار، چه فعالیت‌ها، روش‌ها یا فرآیندهایی و با چه هدفی استفاده می‌شود. با این جستجو، روش‌های مناسب و فرآیند اثربخش برای پروژه حاضر استخراج و سایر پروژه‌های مشارکتی در حوزه مسکن نیز از این گردآوری بهره‌مند خواهند شد. مرور سیستماتیک روش مناسبی برای این مسئله است چرا که این روش‌ها در منابع گوناگونی گزارش شده‌اند و جمع‌بندی جامعی نیز برای بهره‌گیری یا الگوبرداری یافت نشد.

برای ورود اولیه متون به فرآیند مرور، از کلیدواژه‌های Participatory Design, Participatory Planning, Urban Participation, Participation Tools و Methods استفاده شد؛ با این توضیح که هر کدام از این واژه‌ها چه در عنوان، چکیده و یا کلیدواژه‌های متون بود، شناسایی شود. مرور پایگاه‌های استنادی Scopus و Web of Science^۲ را شامل شده و در بازه زمانی سال‌های ۲۰۰۰ تا ۲۰۲۵ میلادی انجام شد. همچنین، جهت اعتبار بیشتر و البته به دلیل تعداد محدود مقالات داخلی در این حوزه پژوهشی، از جستجو در پایگاه‌های مقالات فارسی صرف نظر شد. در میان منابع فارسی، مواردی که مرتبط با مسئله این پژوهش بودند در مرور ادبیات پوشش داده شده است و نتایجشان نیز با یافته‌های این مرور

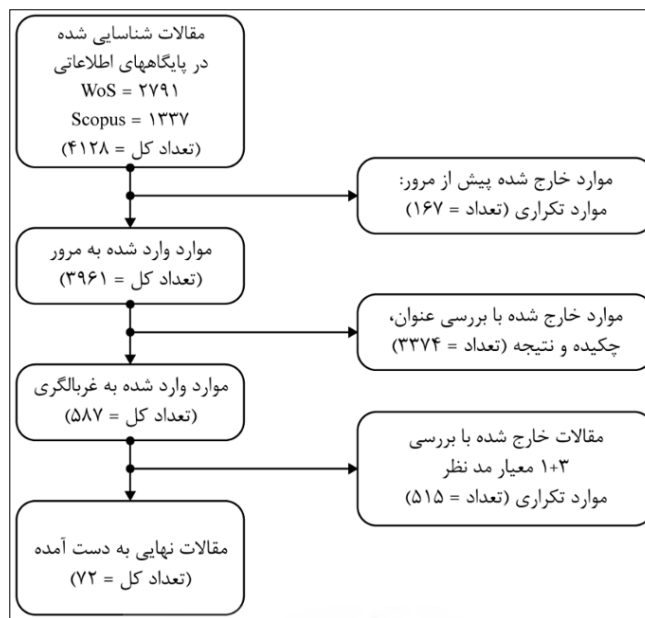
همپوشانی دارند، چرا که منابع آنها در میان مقالات این مرور بوده و به صورت مستقیم بررسی شده‌اند. به دلیل وسعت گزارش روش‌های مشارکتی در حوزه‌های علمی، جستجو در هر پایگاه به موضوعات مرتبط محدود شد^۴. جدول ۳ این موارد را خلاصه کرده است. پس از حذف موارد تکراری، با بررسی عنوان، چکیده و نتیجه^۵، مقالاتی که بی‌ارتباط به سوال پژوهش بودند نیز از مرور خارج شدند. شرط ورود مطالعات به فرآیند غربالگری، استخراج از پایگاه‌های اطلاعاتی مذکور در بازه زمانی مد نظر و براساس کلیدواژه‌های مشخص شده و ملاک خروج، عدم ارتباط کافی با موضوع پژوهش بوده است.

در غربالگری مطالعات به‌دست‌آمده، موارد باقی‌مانده با ۱+۳ معیار بررسی شده و مقالات ناهمخوان با معیارها از مرور بیرون گذاشته شدند. ۳ معیار اصلی عبارت‌اند از: ۱. پروژه معماری باشد (طراحی و برنامه‌ریزی شهری، و ... نباشد)، ۲. پروژه مسکونی باشد (مدرسه، پارک و ... نباشند)، و ۳. گزارش فعالیت‌ها، روش‌ها و فرآیند مشارکتی یا ارزیابی این موارد^۶ (به جای گزارش کلی یا بحث‌های نظری دیگر یا ...). معیار ۱+ نیز تجمیعی است از تشابه مقیاس پروژه (محله، واحد همسایگی یا واحد مسکونی باشد، در مقابل پروژه‌های بزرگتر شهری) و ارتباط موضوعی با حوزه معماری و مشارکت (مانند مشارکت ابزاری، بحث‌های نظری درباره چیرستی مشارکت، یا جنبه‌های دیگر مرتبط)^۷. مقاله‌ای که از این ۱+۳ معیار، با ۳ یا هر ۴ معیار همخوانی داشت برای بررسی دقیق‌تر انتخاب شد. در نهایت ۷۲ مقاله به دست آمد. سپس متن کامل این ۷۲ مقاله مطالعه و بررسی شد که در بخش یافته‌ها حاصل این بررسی ارائه شده است.

برای ارزیابی کیفی، از دو متخصص کمک گرفته شد تا روایی و پایایی پژوهش را کنترل کنند. در تحلیل پاسخ‌های دو متخصص در نرم‌افزار SPSS ضریب کاپای کوهن ۰/۷۴۴ در سطح معناداری ۰/۰۱ به دست آمد.

جدول ۳. استراتژی پژوهش
Table 3. Research Strategy

پایگاه استنادی جستجو	Scopus	Web of Science
دسته‌های موضوعی جستجو	علوم اجتماعی، هنر و علوم انسانی، علوم محیطی، علوم مرتبط با تصمیم‌گیری، حوزه‌های چندرشته‌ای، مهندسی	هنر، معماری، علوم رایانه‌ای کاربردی میان‌رشته‌ای، علوم رفتاری، مهندسی چندرشته‌ای، مهندسی محیطی، علوم و مطالعات محیطی، مدیریت، علوم سیاسی، برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای، جامعه‌شناسی و علوم اجتماعی میان‌رشته‌ای، مطالعات شهری
بازه زمانی جستجو	۲۰۰۰-۲۰۲۵	۲۰۰۰-۲۰۲۵
موارد جستجو	عنوان، کلیدواژه و چکیده	عنوان، کلیدواژه و چکیده

شکل ۱. فرایند مرور سیستماتیک پژوهش براساس چهارچوب PRISMA-2020
Figure 1. Systematic review process based on PRISMA-2020 framework

یافته‌ها

اشکال مختلفی برای بعضی فعالیت‌ها یا روش‌ها در منابع یافت شد؛ یک
 با تحلیل مقالات نهایی، ۵۵ فعالیت یا روش مشارکتی استخراج شد (جدول ۴).
 همچنین ۶ فرآیند گام به گام مشارکتی نیز به دست آمد (جدول ۵).
 دلیل آن می‌تواند مناسب‌سازی فعالیت با شرایط و زمینه پروژه باشد. در
 جمع‌بندی، همه این اشکال مختلف بعنوان یک روش به شمار آمدند.

جدول ۴. روش‌ها و فعالیت‌های مشارکتی استخراج شده
Table 4. Participatory methods, extracted from final articles

شماره	فعالیت/روش	نمونه کاربردها، اهداف، یا اشکال اجرا	مرجع
۱	nexus of action canvas	(ثبت و بررسی برنامه روزمره (روتین روزانه	Bukovszki et al., 2021
۲	pattern analysis canvas	بررسی ویژگی‌ها، امکانات و شرایط لازم فعالیت‌های روزمره	Bukovszki et al., 2021
۳	activities coupling canvas	تطبیق فعالیت‌ها با الگوهای معماری یا فضاهای اشتراکی	Bukovszki et al., 2021
۴	interaction matrix canvas	بررسی تداخل و تزامم فعالیت‌های روزانه	Bukovszki et al., 2021
۵	space bank exercise	انتخاب متراژ فضاها در تعادل با سایر فضاها و زیربنای کل	Bukovszki et al., 2021
۶	interview	گفتگو برای دریافت اطلاعات	Saleh et al., 2020
			Sève et al., 2020
			Pawlowski et al., 2019
			Zingoni, 2019
			Huisman et al., 2018
			Devos et al., 2018
			De Carli & Frediani, 2021
			Borucka et al., 2021
			Mokhtarmanesh & Ghomeishi, 2019
			Reijula, 2017
			Deane & Smoke, 2010

ادامه جدول ۴. روش‌ها و فعالیت‌های مشارکتی استخراج شده
Table 4. Participatory methods, extracted from final articles

شماره	فعالیت/روش	نمونه کاربردها، اهداف، یا اشکال اجرا	مرجع
۷	mapping	کشف ارتباط بین امور روزمره و جریانات شهری، ثبت تجارب روزمره هر فرد در مکان‌ها و فضاهاى مختلف	Sève et al., 2020
			Pawlowski et al., 2019
			Al-Kodmani, 2001
			De Carli & Frediani, 2021
			Brookfield et al., 2020
			Severcan, 2015
۸	Walking	participatory mapping: نقشه‌ای که با بحث گروهی و جمع‌آوری تجارب مشارکت‌کنندگان به شکل همکارانه تهیه شود	Al-Nammari, 2013
			De Carli & Frediani, 2021
			transect walk: قدم زدن در شهر و صحبت درباره مکان‌های مشاهده شده
			Borucka et al., 2021
			City walking: کشف هویت محلی
			Walking interviews: مصاحبه و مشاهده توامان
۹	storytelling	تور محلی پیاده یا دوچرخه برای ثبت یا کشف دوباره محیط	Brookfield et al., 2020
			Sève et al., 2020
			Murray et al., 2020
			walkabouts: گشت زدن بدون برنامه قبلی به شکل غیررسمی
			De Carli & Frediani, 2021
			Manuel, 2017
۱۰	focus group	ثبت تجارب و احساسات از زاویه دید هر شهروند/کاربر	De Carli & Frediani, 2021
			Krommyda et al., 2019
			Purwanto et al., 2017
			Sevrecan, 2015
			Al-Nammari, 2013
			فرآیندی ساختارمند برای مواجهه با یک مسئله پیچیده، همراه با ارائه دیدگاه‌های مختلف، تضارب آرا و تصمیم‌گیری
۱۱	Visioning	بررسی محیط و تصویر آینده مطلوب از زاویه دید فرد یا افراد نوعی	De Carli & Frediani, 2021
			Krommyda et al., 2019
			future workshop: ارائه پیشنهادی اولیه برای رسیدن از وضع موجود به مطلوب
			McTague & Jakubowski, 2013
			De Carli & Frediani, 2021
			تنظیم سندی برای اقدامات و پیشنهادات مداخله
۱۲	community action area plan (CAAP)	استفاده از قالب بازی برای طراحی یا اهداف طراحی مانند کشف خواسته‌ها یا نیازها، ... حل مشکلات و	Combrinck & Porter, 2021
			Pirinen & Tervo, 2020
			Combrinck & Porter, 2021
			Sève et al., 2020
			Pawlowski et al., 2019
			Vercesi et al., 2018
۱۴	Sketching & drawing	کشیدن طرح و نقاشی از ایده‌ها تا برداشتها	Derr, 2015
			Melcher, 2013
			Al-Kodmany, 2001
			Ghaziani, 2021
			Drawing in pairs
			Combrinck & Porter, 2021
۱۵	Designing	... انتخاب جزئیات طراحی مانند متریا ل و طراحی پلان با کمک مبلمان کوچک‌مقیاس	Murray et al., 2020

ادامه جدول ۴. روش‌ها و فعالیت‌های مشارکتی استخراج شده
Table 4. Participatory methods, extracted from final articles

شماره	فعالیت/روش	نمونه کاربردها، اهداف، یا اشکال اجرا	مرجع
۱۶	Models and model-Making	ساخت مدل یا ماکتی از موضوع یا ایده طراحی	Combrinck & Porter, 2021
			Albadra et al., 2020
			Ghaziani, 2021
			Sève et al., 2020
			Murray et al., 2020
			Pawlowski et al., 2019
			Derr, 2015
			Payne et al., 2014
			Milton et al., 2011
			Deane & Smoke, 2010
		اثرائه طراحی و ثبت بازخورد	Albadra et al., 2020
			Al-Kodmany, 2001
			Zingoni, 2019
			Mota, 2019
			Iversen & Dindler, 2014
			Sève et al., 2020
۱۷	Meetings & Assemblies	public meeting: دور هم جمع شدن همه طرف‌های درگیر یا نمایندگانشان	Del Gaudio et al., 2017
		Informal meeting: ایجاد ارتباط و اعتماد دوطرفه	Borucka et al., 2021
		discussion meeting: بحث عمومی یا تخصصی حول داده‌های جمع‌آوری شده	Huisman et al., 2018
		public presentation: ارائه طرح آماده شده در گروه در یک جلسه عمومی	Derr, 2015
		local hearing	Iversen & Dindler, 2014
		think tank talks	Iversen & Dindler, 2014
		mass media presentation	Iversen & Dindler, 2014
		اثرائه طراحی و ثبت بازخورد	Albadra et al., 2020
		اثرائه طراحی و ثبت بازخورد	Albadra et al., 2020
		ثبت عکس توسط شهروندان/کاربران از آنچه برایشان مسئله یا مهم است	Brookfield et al., 2020
۱۸	Virtual reality	اثرائه چند گزینه طراحی به شهروندان/کاربران در فضای عمومی و دریافت بازخوردها	Sève et al., 2020
			Brookfield et al., 2020
			Brookfield et al., 2020
			Sève et al., 2020
			Brookfield et al., 2020
			Pawlowski et al., 2019
			Zingoni, 2019
			Saleh et al., 2020
۱۹	3D digital models	مصاحبه حول تصاویری که مصاحبه‌کننده آماده کرده است	Brookfield et al., 2020
			Sève et al., 2020
			Brookfield et al., 2020
			Brookfield et al., 2020
			Sève et al., 2020
			Brookfield et al., 2020
			Pawlowski et al., 2019
			Zingoni, 2019
			Saleh et al., 2020
۲۰	Photovoice	چیدن تصاویر گزینه‌های مختلف به ترتیب علاقه، اهمیت یا ... بر روی یک محور	Brookfield et al., 2020
			Pawlowski et al., 2019
			Zingoni, 2019
			Saleh et al., 2020
۲۱	Design fairs	مصاحبه حول تصاویری که مصاحبه‌کننده آماده کرده است	Brookfield et al., 2020
			Sève et al., 2020
			Brookfield et al., 2020
			Brookfield et al., 2020
			Sève et al., 2020
			Brookfield et al., 2020
			Pawlowski et al., 2019
			Zingoni, 2019
			Saleh et al., 2020
۲۲	Photo-elicitation	استفاده از تکنیک کلاژ (با عکس‌های) برای بیان احساسات یا خواسته‌ها	Brookfield et al., 2020
			Sève et al., 2020
			Brookfield et al., 2020
			Brookfield et al., 2020
			Sève et al., 2020
			Brookfield et al., 2020
			Pawlowski et al., 2019
			Zingoni, 2019
			Saleh et al., 2020
۲۳	Talking mats	استفاده از کلاژ برای ایده‌پردازی، بیان سابقه فرهنگی خانوادگی و قومی، و ...	Brookfield et al., 2020
			Pawlowski et al., 2019
			Zingoni, 2019
			Saleh et al., 2020
۲۴	Collaging	Atmospheric collages: استفاده از تکنیک کلاژ (با عکس‌های) برای بیان احساسات یا خواسته‌ها	Brookfield et al., 2020
			Sève et al., 2020
			Brookfield et al., 2020
			Brookfield et al., 2020
			Sève et al., 2020
			Brookfield et al., 2020
			Pawlowski et al., 2019
			Zingoni, 2019
			Saleh et al., 2020

ادامه جدول ۴. روش‌ها و فعالیت‌های مشارکتی استخراج شده
Table 4. Participatory methods, extracted from final articles

شماره	فعالیت/روش	نمونه کاربردها، اهداف، یا اشکال اجرا	مرجع
۲۵	Survey, Poll & questionnaire	پرسشنامه یا سرشماری برای دریافت اطلاعات یا ارزیابی محیط یا فرآیند	Saleh et al., 2020
			Ghaziani, 2021
			Murray et al., 2020
			Pawlowski et al., 2019
			Lee & Na, 2019
			Melcher, 2013
			Deane & Smoke, 2010
			Krommyda et al., 2019
			Kuronen et al., 2012
			Vercesi et al., 2018
۲۶	Acting and roleplaying	قرار دادن خود در موقعیت‌های مختلف یا به جای کاربران مختلف و درک تجربه از زوایای تازه	Al-nammari, 2013
			Saleh et al., 2020
			Vercesi et al., 2018
			Derr, 2015
۲۷	Activity diagram	تحلیل فعالیت‌ها در محیط	Saleh et al., 2020
۲۸	Presentation of design examples	ارائه چند گزینه طراحی به شهروندان/کاربران به صورت اختصاصی و دریافت بازخوردها	Ghaziani, 2021
			Melcher, 2013
۲۹	writing & essays	... نوشتن اطلاعات یا گزارش یا	Sève et al., 2020
			Derr, 2015
۳۰	Occupation of an urban space	تملك و استفاده از محیطی بلااستفاده برای طراحی یا نگهداری	Sève et al., 2020
۳۱	Urban gardening: green guerrilla	تملك و استفاده از محیطی بلااستفاده برای ایجاد فضای سبز مردمی	Sève et al., 2020
۳۲	DIY: urban bricolage, art and action	ساخت هنر محیطی جمعی	Sève et al., 2020
۳۳	Exchange(goods and services)	بازار یا مرکز مبادله موقت یا دائمی	Sève et al., 2020
۳۴	Participatory games	بازی‌هایی جمعی و بدون برنده و بازنده که همه در آن یک هدف دارند	Sève et al., 2020
۳۵	Digital technologies	استفاده از ابزارهای فناوری اطلاعات برای جمع‌آوری داده یا تصمیم‌گیری	Sève et al., 2020
۳۶	Informal engagement	آشنا شدن با محیط و افراد آن	Murray et al., 2020
			Borucka et al., 2021
۳۷	field study	Site investigation	Pawlowski et al., 2019
			Vercesi et al., 2018
			Derr, 2015
			Severcan, 2015
			Melcher, 2013

ادامه جدول ۴. روش‌ها و فعالیت‌های مشارکتی استخراج شده
Table 4. Participatory methods, extracted from final articles

شماره	فعالیت/روش	نمونه کاربردها، اهداف، یا اشکال اجرا	مرجع
۳۸	Gps data and accelerometer	ثبت حرکت و فعالیت برای مطالعه نحوه و میزان استفاده از محیط	Pawlowski et al., 2019 Severcan, 2015
۳۹	sorting task	دسته‌بندی مجموعه‌ای از کارت‌ها و صحبت درباره معیار دسته‌بندی	Mokhtarmanesh & Ghomeishi, 2019 Dayaratne, 2016
۴۰	location task	چیدن فضاهای مد نظر روی یک تخته آزمون و بحث درباره معنا و دلیل چیدمان	Dayaratne, 2016
۴۱	Systematic social observation survey	یافتن الگوهای رفتاری	Krommyda et al., 2019
۴۲	Mind Mapping	ساخت نموداری درختی از جریان فکری	Krommyda et al., 2019
۴۳	voting	رتبه‌بندی چند گزینه: Multivoting	Krommyda et al., 2019
۴۴	Brainwriting (Brainstorming)	ثبت و بیان آزاد ایده‌ها برای ساخت مخزن ایده‌ها	Krommyda et al., 2019
۴۵	Crawford slip writing (Wishful thinking)	ثبت و بیان آزاد ایده‌ها برای ساخت مخزن ایده‌ها	Krommyda et al., 2019
۴۶	creating poems	بیان هنری از دیدگاه، تجربه، سلیقه یا احساس نسبت به محیط	Zingoni, 2019
۴۷	discrete choice experiment	یافتن ترجیحات	Rid et al., 2018
۴۸	choosing by advantages workshop	تصمیم‌گیری همکارانه بر مبنای شناخت مزایای گزینه‌های متفاوت	Kpamma et al., 2017
۴۹	Analytical Hierarchy Process (AHP)	تصمیم‌گیری دموکراتیک	Abdalla et al., 2016
۵۰	Group Decision Support System (GDSS)	AHP تصمیم‌گیری رایانه‌ای بر مبنای	Abdalla et al., 2016
۵۱	image & photography	جمع‌آوری داده با تصاویر، مانند نحوه و میزان استفاده از محیط	Sève et al., 2020 Derr, 2015 Severcan, 2015
۵۲	activity diaries	ثبت فعالیت‌ها و ارتباطشان با محیط توسط شهروندان/کاربران	Melcher, 2013 Severcan, 2015
۵۳	scenario and storyboarding	رسیدن به فهمی مشترک یا تعهد جمعی به پروژه و محیط	Iversen & Dindler, 2014
۵۴	discussions & groups	open discussion table discussion small group discussion neighborhood groups thematic groups work groups (open participation forum)	Payne et al., 2014 Payne et al., 2014 Melcher, 2013 Al-nammari, 2013 Al-nammari, 2013 Al-nammari, 2013
۵۵	digital workshop	CommunityViz software	Salter et al., 2009

جدول ۵. فرآیندهای مشارکتی استخراج شده
Table 5. Participatory processes, extracted from final article

شماره	فرآیند	نوع پروژه	مرجع
۱	سه مرحله کارگاه: ۱. کارگاه جستجو ۲. کارگاه طراحی ۳. کارگاه جزئیات	مسکن اجتماعی و مشترک	Bukovszki et al., 2021
۲	متد چهارپله‌ای: تشخیص، تصور، توسعه، تعریف	بافت فرسوده و اقشار حاشیه‌نشین در مقیاس شهری	De Carli & Frediani, 2021
۳	فرآیندی پنج‌گامی: ۱. جمع‌آوری داده درباره محیط و زمینه ۲. کارگاه ایده‌پردازی معماری ۳. ساخت جعبه‌ابزار مشارکتی ۴. کارگاه طراحی جمعی ۵. نهایی کردن طراحی و تحویل کار	بافت روستایی	Murray et al., 2020
۴	چهارچوب پنج مرحله‌ای: ۱. تشخیص مشکل ۲. ارزیابی وضع موجود ۳. بررسی سایت ۴. طراحی پلان خانه‌ها ۵. نهایی کردن طراحی	معماری مسکونی	Ravian et al., 2018
۵	چهارچوب سه بخشی: جستجو، تحقق، ارزیابی	طراحی داخلی	Huisman et al., 2018
۶	فرآیندی چهارمرحله‌ای: ۱. جمع‌آوری اطلاعات اولیه و بازدید از سایت، گام میانی طراحی سه آلترناتیو ۲. بررسی قابلیت اجرای طرحها برنامه‌ریزی و نوسازی مسکن در مقیاس محله‌ای ۳. ارائه طرحها به خانواده ۴. نهایی کردن طرح برگزیده و صدور دستورالعمل اجرایی آن		Valladares, 2013

ارزیابی کیفی

روایی پژوهش که تطابق نتایج و یافته‌ها با موضوع و سوال پژوهش ارزیابی می‌کند، با مراجعه به دو فرد متخصص و بررسی محتوای پژوهش صورت گرفت. برای بررسی پایایی پژوهش و قابل اعتماد بودن نتایج آن، از ضریب کاپای کوهن استفاده شد. در این مرحله با آماده کردن ۱۱ سوال دو ارزشی در قالب یک پرسشنامه و دریافت پاسخ‌های دو فرد متخصص به آن، پاسخ‌ها با نرم‌افزار SPSS تحلیل شده و ضریب کاپا و میزان توافق آنها محاسبه شد. ضریب کاپای کوهن برای این پژوهش 0.744 در سطح معناداری 0.11 به‌دست آمد که معناداری آن را تایید می‌کند.

بمب

روش‌ها و فرآیندهای گردآوری شده، لازم است برای استفاده در پروژه‌های مشارکتی مسکن، مناسب‌سازی شوند و با ذهنیتی مشارکتی کنار یکدیگر قرار گیرند تا طراحی مشارکتی با موفقیت پیش برود. آنچه در طراحی فرآیند مشارکت در گزارش‌ها و مقالات دیده می‌شود، استفاده از ساختاری است که به تعامل و تفاهم تیم طراح و گروه بهره‌برداران کمک کند. همچنین عوامل دیگری مانند مدت زمان و بودجه در دسترس و سایر محدودیت‌ها یا امکانات موجود، و یا جایگاه افراد حاضر در تعاملات، بر پیاده‌سازی فرآیند تاثیر دارند. در این گزارش‌ها دیده می‌شود که ابتدای طراحی مشارکتی، به قرار گرفتن در زمینه طراحی و ارتباط با محیط و افراد و کشف آنچه آنجا در جریانست، اختصاص می‌یابد. سپس در ادامه طراحی و ایده‌پردازی رخ می‌دهد و در آخر نهایی کردن طراحی، ارزیابی آن و برنامه‌ریزی و اقدام برای اجرای خروجی مشارکت صورت می‌گیرد. این دسته‌بندی تقریباً ۳ بخشی، در همه گزارش‌ها از

پروژه‌های طراحی مشارکتی دیده می‌شود، اما به تناسب و ضرورت هر پروژه تغییر می‌یابند. همچنین، علاوه بر فرآیند، اقتضائات خاص هر پروژه باعث می‌شود روش‌ها و فعالیت‌های مشارکتی مختلفی انتخاب شوند. رعایت این تناسب در طراحی فرآیند مشارکتی و انتخاب روش‌های آن، مهم‌ترین کار مسئول، مدیر یا تسهیلگر یک پروژه مشارکتی است. لذا، به یک معنا، فرآیند یا روش مشارکتی بهینه و جهان‌شمولی وجود ندارد که با تضمین و کیفیت یکسانی در همه موقعیت‌ها قابل اجرا باشد. از سوی دیگر، هیچ فرآیند یا روش مشارکتی صددرصد اشتباهی نیز وجود ندارد. آنچه مهم است ابتدا درک پروژه، موقعیت و مردمی است که آن را زیسته و تجربه خواهند کرد؛ و سپس بر مبنای آن، انتخاب روش‌های مناسبی است که خواسته، نیاز یا آرزوی آنان را محقق کند.

بر همین اساس، با تحلیل تجربه‌های بررسی شده و مناسب‌سازی آنها برای زمینه مورد نظر این پژوهش (طراحی در بافت فرسوده)، فرآیندی برای طراحی مشارکتی مسکن در چهار گام (صفر تا سوم) پیشنهاد شده است (شکل ۲). در این فرآیند از روش‌هایی بهره گرفته شده که قابل اجرا در حالت فردی و گروهی بوده و برای سطوح مختلف طراحی مسکن (داخلی تا همسایگی) مناسب هستند. در فرآیند پیشنهادی، در (گام صفر) که معرفی و آشنایی نامگذاری شده می‌بایست جامعه محلی و بهره‌برداران با پروژه آشنا شوند و آنها را نسبت به فواید حضور در پروژه متقاعد کرد. این گام برای اعتمادسازی و شکل‌گیری همکاری افراد انجام می‌شود. گام صفر در بعضی نمونه‌های بررسی شده با گام اول (بررسی وضع موجود) ترکیب می‌شود، اما معمولاً این امر باعث می‌شود زمینه قدرتمندی برای تمام فرآیند فراهم نشود و کم‌کم افراد خسته و جدا شوند.

شکل ۲. فرآیند طراحی مشارکتی مسکن، حاصل ترکیب فرآیند و روش‌های یافته شده در مرور سیستماتیک

Figure 2. A proposed process for participatory residential design, based on methods and processes found via systematic review

در (گام دوم) طراحی آغاز می‌شود. به دلیل آنکه مشارکت‌کنندگان در طراحی معماری فاقد تخصص هستند فعالیت‌هایی نظیر آزمون موقعیت‌یابی^{۱۰} (روش شماره ۴۰ در جدول ۴) برای این گام مناسب‌اند، زیرا افراد با فضاها و فعالیت‌هایی که در گام اول مرور و دسته‌بندی کردند کار می‌کنند و بدون نیازی به تسلط یا مهارت در نقشه‌کشی و معماری، به راحتی می‌توانند آنها را در طرح ذهنی از خانه خود جانمایی کنند. در این فعالیت از مشارکت‌کنندگان خواسته می‌شود با در نظر داشتن نتایج گام پیشین (فعالیت‌ها و فضاهای متناسب برای آن فعالیت‌ها و ویژگی‌هایشان)، فضاها را در چهار جهت؛ روبرو، پشت سر، راست و چپ خود موقعیت‌یابی کنند. در این گام، از ابزارهای مکمل نیز می‌توان استفاده کرد. مثلاً، از یک مربع ۱ متر×۱ متر ساخته‌شده

سپس، (گام اول) بررسی وضع موجود انجام می‌شود. این مرحله برگرفته از یکی از مراحل چهارچوب پنج‌مرحله‌ای **راویان^۸ و همکاران** بوده و مضافاً بر اصول اولیه طراحی معماری نیز می‌باشد (۲۰۱۸). تفاوت این مرحله با بررسی‌های متداول و پایه معماری، آن است که باید به صورت تعاملی و متناسب با طرح مشارکتی انجام شود. بررسی وضع موجود با حضور اهالی و با نگاه به فعالیت‌های روزمره و مرور ویژگی‌های مثبت و منفی خانه فعلی خود و فضاهای مختلف آن انجام می‌شود. این روش مناسب‌تر و سهلتر است چون از متن زندگی روزمره استفاده کرده، نیاز به تخصص ندارد و افراد درک کامل اما پنهانی از آن دارند (Dayaratne, 2016). لذا از آزمون دسته‌بندی^۹ (روش شماره ۳۹ در جدول ۴) به عنوان یک روش مشارکتی مناسب استفاده شد.

استفاده می‌شود تا افراد درک بهتری از ابعاد و اندازه‌های فعالیت‌ها و فضاهای مورد نیازشان پیدا کنند (Ravian et al., 2018). علاوه بر آن، از کارتهایی شامل مبلمان با مقیاس صحیح نیز استفاده شد تا افراد مقیاس فضاهایی که برای فعالیت‌های مختلف پیشنهاد می‌دهند را بهتر بتوانند درک کنند (روش شماره ۱۵ در جدول ۴).

پس از این گام، طرح اولیه توسط معمار، بر مبنای اتوهای مشارکت‌کنندگان و از طریق تطابق اصول طراحی معماری بر اتودها ایجاد می‌شود. همانطور که البدیه^{۱۱} و همکاران (۲۰۲۱) توضیح داده‌اند، در یک پروژه معماری مشارکتی، سپردن طراحی به افراد چندان نتیجه‌بخش نیست و موثرتر آنست که طرح توسط معمار ارائه شود و مشارکت‌کنندگان با نظرات و بازخوردهای خود آن را اصلاح کنند. در (گام سوم و آخر) که بازبینی و اصلاح نام دارد، طرح پیشنهادی به مشارکت‌کنندگان به دو صورت ماکت فیزیکی و مدل سه‌بعدی ارائه می‌شود، چرا که طبق تجربه البدیه^{۱۱} و همکاران (۲۰۲۱)، استفاده از دو شیوه ارائه مختلف، به مشارکت‌کنندگان دید بهتری می‌دهد. سپس بازخوردها و نظرات افراد ثبت شده و تغییرات لازم اعمال می‌شود.

در انتهای هر گام، پرسشنامه‌ای به مشارکت‌کنندگان داده می‌شود فرآیند مشارکتی و فعالیت‌های انجام‌شده را ارزیابی کنند. هدف دیگر پرسشنامه اینست که افراد در تجربه‌ای که کسب کرده‌اند نیز تأمل کنند. به این ترتیب فرآیندی پیشنهادی بر مبنای تجربه‌های پیشین گزارش‌شده طراحی و سپس در یک پروژه مشارکتی واقعی به اجرا و آزمون گذاشته شد^{۱۲}. در این پروژه که برای طراحی مشارکتی مسکن تعریف شده بود، مشاهده شد که فرآیند معماری و ساخت مسکن و معنای سکونت برای افرادی که در یک روند مشارکتی حضور دارند، متفاوت شده یا دست کم در معرض سوال و بازنگری قرار می‌گیرد. همچنین، رضایت آنان از محیطی که در آن سکونت خواهند داشت، ارتقا یافته و به چشم‌انداز مثبتی دست یافتند.

نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر با این مسئله آغاز شد که در طی یک فرآیند مشارکتی طراحی چه می‌گذرد و در آن چه روش‌ها و فعالیت‌هایی به کار گرفته می‌شود. در این مقاله با مرور سیستماتیک منابع، فرآیندها و روش‌های طراحی مشارکتی بررسی شده‌اند. علی‌رغم وجود گزارش‌های متعدد از طراحی‌های مشارکتی در حوزه‌های مختلف معماری، منظر و شهرسازی، من جمله طراحی مسکن برای گروه‌های مختلف، و مقالات نظری گوناگون درباره اهمیت و تأثیر رویکرد مشارکتی در طراحی و تصمیم‌گیری، نبود گردآوری جامعی از این روش‌ها و فعالیت‌ها، علی‌الخصوص با تمرکز بر طراحی مسکونی، نشانگر خلا مهمی در اجرا و گسترش رویکرد مشارکتی

است. گرچه وجود چنین فهرستی برای پیشبرد مشارکت کافی نیست و هیچ‌یک از این موارد به تنهایی هدف مشارکت را محقق نمی‌کنند، اما مهم است که زمینه‌ای قدرتمند برای طراحی مشارکت وجود داشته باشد. این گردآوری و بررسی می‌تواند چنین زمینه‌ای باشد و دغدغه‌ای را برای طراح رفع نموده و به ارتقای کیفیت تجربه مشارکت و خروجی آن از طریق تسهیل شکل دادن به یک پروسه مشارکتی موثر کمک کند. آنچه این پژوهش را کامل می‌کند، شفاف‌سازی تمایزات این روش‌ها و فرآیندها، ارزیابی اثربخشی و دسته‌بندی آنها بر مبنای اهداف یا موقعیت به‌کارگیری‌شان است. همچنین، نحوه ترکیب آنها در یک پروژه نیز نیازمند تحقیق و آزمون بیشتر است.

نقش نویسندگان

انجام پژوهش توسط علی‌اصغر عبدالکریمی انجام شده و هدایت پژوهش و راهنمایی آن برعهده دکتر سیدعباس یزدانفر و دکتر ندادادات صحراگرد بوده است. نگارش مقاله توسط عبدالکریمی و اصلاحات توسط صحراگرد و یزدانفر انجام شده است.

تقدیر و تشکر

این پژوهش منتج از پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد نویسنده اول با عنوان «طراحی مسکن با رویکرد مشارکتی در بافت آسیب‌پذیر شهر (نمونه موردی: محله فرحزاد تهران)» است که با راهنمایی اساتید دکتر یزدانفر و دکتر صحراگرد در دانشکده معماری دانشگاه علم و صنعت ایران در سال ۱۴۰۱ به اتمام رسیده است.

تعارض منافع نویسندگان

نویسندگان به‌طور کامل از اخلاق نشر تبعیت کرده و از هرگونه سرقت ادبی، سوء رفتار، جعل داده‌ها و یا ارسال و انتشار دوگانه، پرهیز نموده‌اند و منافع تجاری در این راستا وجود ندارد و نویسندگان در قبال ارائه اثر خود وجهی دریافت ننموده‌اند.

پی‌نوشت‌ها

۱. مخفف سرواژه‌های Preferred Reporting Items for Systematic reviews and Meta-Analyses
۲. در ابتدای مرور، پایگاه‌های دیگر نظیر Google Scholar نیز مورد بررسی قرار گرفتند اما به دلیل همپوشانی بسیار زیاد با این دو پایگاه اصلی، تنها همین دو پایگاه بررسی شد.
۳. جهت جامعیت مرور سیستماتیک لازمست بازه‌ای نسبتاً طولانی مدت از گذشته تا حال حاضر انتخاب شود.

۴. لازم به ذکر است موضوعات مرتبط در دو پایگاه داده دقیقاً یکسان نیستند و علت تفاوتشان در **جدول ۲** نیز همین است.
 ۵. در ساختار استاندارد PRISMA-2020 غربال بر مبنای چکیده و عنوان کفایت می‌کند. اما پس از مرور چند مقاله اول، مشاهده شد که در اکثر موارد در عناوین و چکیده اشاره روشنی به روش‌ها، فرآیندها، یا موارد مربوط دیگر نشده و لازم بود در این مرحله متن مقاله خصوصاً بخش نتیجه مرور شود.
 ۶. در ابتدا مرور سیستماتیک صورت گرفته هم شامل فعالیت‌ها و روش‌های مشارکتی طراحی و هم روش‌های ارزیابی فرآیند مشارکتی و نتایج آن بود. اما پس از بررسی چند مورد اول، تنها بر فعالیت‌ها و روش‌های مشارکت متمرکز شد.
 ۷. در کمال ناباوری نگارنده، تعدادی از مقالات گرچه از کلمه مشارکت یا سایر کلیدواژه‌های گفته شده استفاده کرده بودند اما ارتباطی با مفهومی از مشارکت و طراحی مشارکتی که مد نظر ما بود نداشتند و لذا در خلال مرور سیستماتیک نیاز به این معیار ۱+ احساس شد.
 8. Ravina, Danilo V.
 9. Sorting Task
 10. Location Task
 11. Albadra, Dima
 ۱۲. این فرآیند در اجرای پروژه طراحی مشارکتی در محله فرحزاد تهران مبنای عمل قرار گرفته و نتایج آن در پایان‌نامه کارشناسی ارشد نویسنده اول منتشر شده است.
- فهرست مراجع**
۱. اسلامی، سید غلامرضا؛ و کامل‌نیا، حامد. (۱۳۹۲). معماری جمعی، از نظریه تا عمل (ویرایش اول). تهران: موسسه انتشارات دانشگاه تهران.
 ۲. پورابراهیمی، محمد؛ و شریف، حمیدرضا. (۱۳۹۴). جستاری در چگونگی مشارکت کاربران در فرآیند طراحی. دومین کنگره بین‌المللی افق‌های جدید در معماری و شهرسازی، (ص ۸-۱). تهران: دانشکده هنر و معماری دانشگاه تربیت مدرس.
 ۳. حبیبی، امین؛ نیک‌کار، محمد؛ علی‌آبادی، محمد؛ و اسکندرپور، صدیقه. (۱۴۰۳). نگرش پایدار از نتیجه بر رویه، تجربه طراحی فضاهای شهری براساس مشارکت اجتماعی در شیراز. باغ نظر، ۲۱(۱۳۴)، ۳۶-۲۱. <https://doi.org/10.22034/bagh.2024.436380.5541>
 ۴. حبیبی، محسن؛ و سعیدی رضوانی، هادی. (۱۳۸۴). شهرسازی مشارکتی؛ کاوشی نظری در شرایط ایران. نشریه هنرهای زیبا، ۲۴، ۲۴-۱۵.
 ۵. دانشپور، عبدالهادی؛ و غفاری آذر، زهرا. (۱۳۹۹). طراحی شهری با رویکرد مشارکت همکاری‌جویانه، از ایده تا طرح. موردپژوهی: میدان هروی تهران. باغ نظر، ۱۷(۸۲)، ۲۰-۵. <https://doi.org/10.22034/bagh.2019.134125.3605>
 ۶. شهربانو پورمحمدی، پریا. (۱۳۹۱). مشارکت طراحی، پیوندی میان گرایشهای منطقه‌گرایی با نیازهای امروز جامعه. اولین همایش ملی اندیشه‌ها و فناوریهای نو در معماری، (۴۴۳-۴۴۹). تبریز: دپارتمان معماری و شهرسازی انستیتو مقاومت‌سازی لرزه‌ای ایران.
 ۷. علایی، امیرعلی؛ یزدانفر، سید عباس؛ حسینی، سید باقر؛ و نوروزیان ملکی، سعید. (۱۳۹۹). چارچوبی برای مولفه‌های پایداری اجتماعی مسکن بر مبنای تحلیل محتوای پژوهش‌های مرتبط. معماری و شهرسازی پایدار، ۸(۲)، ۹۴-۸۱. <https://doi.org/10.22061/jsaud.2020.6241.1631>
 ۸. علی‌الحسابی، مهران؛ و یوسف زمانی، مهرداد. (۱۳۸۹). فرآیند طراحی معماری-تعامل میان طراح و بهره‌بردار (مدل‌یابی مشارکت در طراحی مسکن شخصی‌ساز). نشریه هنرهای زیبا-معماری و شهرسازی، ۲(۴۳)، ۴۲-۳۱.
 ۹. کامل‌نیا، حامد. (۱۳۹۲). چارچوبی نوین برای تعامل معماری جمعی در طراحی مجموعه‌های مسکونی معاصر. نقش جهان، ۳(۲)، ۷۳-۶۳.
 ۱۰. کامل‌نیا، حامد. (۱۳۹۹). نظریه «معماری جمعی» در معماری معاصر کشورهای اسلامی. فردوس هنر، ۱۱(۱)، ۸۶-۷۰. <https://doi.org/10.30508/fhja.2020.44654>
 ۱۱. مرتضوی، احمد؛ انصاری، حمیدرضا؛ و علی‌پور، لیلا. (۱۴۰۳). معماری و مشارکت: مرور مضامین و چشم‌اندازهای در حال ظهور. معماری و شهرسازی آرمان‌شهر، ۱۷(۴۹)، ۱۰۳-۱۱۹.
 ۱۲. هدایتی، حبیب، و غفوریان، میترا. (۱۳۹۵). طراحی مشارکتی مسکن راهکاری برای رسیدن به پایداری اجتماعی. چهارمین کنگره بین‌المللی عمران، معماری و توسعه شهری، (۱-۱۴). تهران: دانشگاه شهید بهشتی.
 ۱۳. یوسف زمانی، مهرداد. (۱۳۸۹). مدل ساختار مفهومی درس «اصول طراحی معماری مشارکتی» (درس پیشنهادی کارشناسی معماری). نشریه معماری و شهرسازی ایران، ۲(۱)، ۷۶-۶۹. <https://doi.org/10.30475/isau.2011.61941>

14. Abdalla, S. S., Elariane, S. A., & El Defrawi, S. H. (2016). Decision-Making Tool for Participatory Urban Planning and Development: Residents' Preferences of Their Built Environment. *Journal of Urban Planning and Development*, 142(1), 04015011. [https://doi.org/10.1061/\(ASCE\)UP.1943-5444.0000289](https://doi.org/10.1061/(ASCE)UP.1943-5444.0000289)
15. Albadra, D., Elamin, Z., Adeyeye, K., Polychronaki, E., Coley, D. A., Holley, J., & Copping, A. (2021). Participatory design in refugee camps: Comparison of different methods and visualization tools. *Building Research & Information*, 49(2), 248–264. <https://doi.org/10.1080/09613218.2020.1740578>
16. Al-Kodmany, K. (2001). Bridging the gap between technical and local knowledge: Tools for promoting community-based planning and design. *Journal of Architectural and Planning Research*, 18, 110–130.
17. Al-Nammari, F. (2013). Participatory urban upgrading and power: Lessons learnt from a pilot project in Jordan. *Habitat International*, 39, 224–231. <https://doi.org/10.1016/j.habitatint.2013.01.001>
18. Borucka, J., Czyż, P., Mazurkiewicz, W., Pancewicz, Ł., & Perzyna, I. (2021). Improving social competencies of architecture students through participatory design of marketplace regeneration. *World Transactions on Engineering and Technology Education*, 19(1), 71-78.
19. Brookfield, K., Scott, I., Tinker, A., & Ward Thompson, C. (2020). Perspectives on “Novel” Techniques for Designing Age-Friendly Homes and Neighborhoods with Older Adults. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(5), 1800. <https://doi.org/10.3390/ijerph17051800>
20. Bukovszki, V., Dóci, G., & Reith, A. (2021). Coding Engines in Participatory Social Housing Design—A Case to Revisit Pattern Languages. *Sustainability*, 13(6), 3367. <https://doi.org/10.3390/su13063367>
21. Combrinck, C., & Porter, C. J. (2021). Co-design in the architectural process. *Archnet-IJAR: International Journal of Architectural Research*, 15(3), 738–751. <https://doi.org/10.1108/ARCH-06-2020-0105>
22. Dayaratne, R. (2016). Creating places through participatory design: Psychological techniques to understand people's conceptions. *Journal of Housing and the Built Environment*, 31(4), 719–741. <https://doi.org/10.1007/s10901-016-9497-2>
23. De Carli, B., & Frediani, A. A. (2021). Situated perspectives on the city: A reflection on scaling participation through design. *Environment and Urbanization*, 33(2), 376–395. <https://doi.org/10.1177/09562478211028066>
24. Deane, L., & Smoke, E. (2010). Designing Affordable Housing with Cree, Anishinabe, and Métis People. *Canadian Journal of Urban Research*, 19(1), 51–70.
25. Del Gaudio, C., Franzato, C., & de Oliveira, A. J. (2017). The challenge of time in community-based participatory design. *URBAN DESIGN International*, 22(2), 113–126. <https://doi.org/10.1057/s41289-016-0017-5>
26. Derr, V. (2015). Integrating community engagement and children's voices into design and planning education. *CoDesign*, 11(2), 119–133. <https://doi.org/10.1080/15710882.2015.1054842>

27. Devos, T., Blust, S., & Desmet, M. (2018). Valuating narrative accounts in participatory planning processes: A case of co-creative storytelling in Antwerp, Belgium In Devisch, O., Huybrechts, L., & De Ridder, R. (Eds.), *Participatory Design Theory: Using Technology and Social Media to Foster Civic Engagement* (pp. 15-28). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315110332>
28. Ghaziani, R. (2021). Primary school design: Co-creation with children. *Archnet-IJAR: International Journal of Architectural Research*, 15(2), 285–299. <https://doi.org/10.1108/ARCH-07-2020-0132>
29. Huisman, E., Appel-Meulenbroek, R., & Kort, H. (2018). A structural approach for the redesign of a small-scale care facility as a guideline for decision-makers. *Intelligent Buildings International*, 12(1), 32–43. <https://doi.org/10.1080/17508975.2018.1493569>
30. Iversen, O. S., & Dindler, C. (2014). Sustaining participatory design initiatives. *CoDesign*, 10(3–4), 153–170. <https://doi.org/10.1080/15710882.2014.963124>
31. Kpamma, Z. E., Adjei-Kumi, T., Ayarkwa, J., & Adinyira, E. (2017). Choosing By Advantages incorporated framework for a user-involved design process. *Architectural Engineering and Design Management*, 14(3), 194–217. <https://doi.org/10.1080/17452007.2017.1341831>
32. Krommyda, V., Somarakis, G., & Stratigea, A. (2019). Integrating offline and online participation tools for engaging citizens in public space management: Application in the peripheral town of Karditsa-Greece. *International Journal of Electronic Governance*, 11(1), 89. <https://doi.org/10.1504/IJEG.2019.098806>
33. Kuronen, M., Majamaa, W., Raisbeck, P., & Heywood, C. (2012). Including prospective tenants and homeowners in the urban development process in Finland. *Journal of Housing and the Built Environment*, 27(3), 359–372. <https://doi.org/10.1007/s10901-012-9269-6>
34. Lee, B., & Na, I. S. (2019). A case study of a community center project based on appropriate technology as a community capacity building of underdeveloped country. *Journal of Asian Architecture and Building Engineering*, 18(2), 43–48. <https://doi.org/10.1080/13467581.2019.1595628>
35. Manuel, J., Vigar, G., Bartindale, T., & Comber, R. (2017). Participatory Media: Creating Spaces for Storytelling in Neighbourhood Planning. *Proceedings of the 2017 CHI Conference on Human Factors in Computing Systems*, USA, 1688–1701. <https://doi.org/10.1145/3025453.3025745>
36. McTague, C., & Jakubowski, S. (2013). Marching to the beat of a silent drum: Wasted consensus-building and failed neighborhood participatory planning. *Applied Geography*, 44, 182–191. <https://doi.org/10.1016/j.apgeog.2013.07.019>
37. Melcher, K. (2013). Equity, Empowerment, or Participation: Prioritizing Goals in Community Design. *Landscape Journal*, 32(2), 167–182. <https://doi.org/10.3368/lj.32.2.167>
38. Milton, A., Winton, E., & Hollis, E. (2011). Remodelling Home: Engaging the Public in Architectural and Design Debate through Participatory Design. *Design Principles and Practices: An International Journal—Annual Review*, 5(4), 509–526. <https://doi.org/10.18848/1833-1874/CGP/v05i04/38149>

39. Moatasim, F. (2005). Practice of Community Architecture: A Case Study of Zone of Opportunity Housing Co-operative, Montreal [Unpublished master's thesis]. McGill University.
40. Mokhtarmanesh, S., & Ghomeishi, M. (2019). Participatory design for a sustainable environment: Integrating school design using students' preferences. *Sustainable Cities and Society*, 51, 101762. <https://doi.org/10.1016/j.scs.2019.101762>
41. Mota, N. (2019). Álvaro Siza's Negotiated Code: Meaningful Communication and Citizens' Participation in the Urban Renewal of The Hague (Netherlands) in the 1980s. *Urban Planning*, 4(3), 250–264. <https://doi.org/10.17645/up.v4i3.2120>
42. Murray, C., Doak, J., McNeil, K., & Oms, P. (2020). Participatory Design Methods When Working in Remote Locations: The Case of Red Puna in North West Argentina. *The Design Journal*, 23(2), 239–262. <https://doi.org/10.1080/14606925.2020.1726663>
43. Page, M. J., McKenzie, J. E., Bossuyt, P. M., Boutron, I., Hoffmann, T. C., Mulrow, C. D., Shamseer, L., Tetzlaff, J. M., Akl, E. A., Brennan, S. E., Chou, R., Glanville, J., Grimshaw, J. M., Hróbjartsson, A., Lalu, M. M., Li, T., Loder, E. W., Mayo-Wilson, E., McDonald, S., ... Moher, D. (2021). The PRISMA 2020 statement: An updated guideline for reporting systematic reviews. *Systematic Reviews*, 10(1), 89. <https://doi.org/10.1186/s13643-021-01626-4>
44. Pawlowski, C. S., Schmidt, T., Nielsen, J. V., Troelsen, J., & Schipperijn, J. (2019). Will the children use it?—A RE-AIM evaluation of a local public open space intervention involving children from a deprived neighbourhood. *Evaluation and Program Planning*, 77, 101706. <https://doi.org/10.1016/j.evalprogplan.2019.101706>
45. Payne, S. R., Mackrill, J., Cain, R., Strelitz, J., & Gate, L. (2014). Developing interior design briefs for health-care and well-being centres through public participation. *Architectural Engineering and Design Management*, 11(4), 264–279. <https://doi.org/10.1080/17452007.2014.923288>
46. Pirinen, A., & Tervo, A. (2020). What can we share? A design game for developing the shared spaces in housing. *Design Studies*, 69, 100941. <https://doi.org/10.1016/j.destud.2020.04.001>
47. Purwanto, E., Sugiri, A., & Novian, R. (2017). Determined Slum Upgrading: A Challenge to Participatory Planning in Nanga Bulik, Central Kalimantan, Indonesia. *Sustainability*, 9(7), 1261. <https://doi.org/10.3390/su9071261>
48. Ravina, D. V., Shih, R. R. L., & Medvegy, G. (2018). Community architecture: The use of participatory design in the development of a community housing project in the Philippines. *Pollack Periodica*, 13(2), 207–218. <https://doi.org/10.1556/606.2018.13.2.20>
49. Reijula, J., Ruohomäki, V., Lahtinen, M., & Reijula, K. (2017). Participatory facility design challenges in two university hospitals. *Intelligent Buildings International*, 12(1), 3–16. <https://doi.org/10.1080/17508975.2017.1342591>
50. Rid, W., Haider, W., Ryffel, A., & Beardmore, B. (2018). Visualisations in Choice Experiments: Comparing 3D Film-sequences and Still-images to Analyse Housing Development Alternatives. *Ecological Economics*, 146, 203–217. <https://doi.org/10.1016/j.ecolecon.2017.10.019>

51. Saleh, I. S. S., Ismail, Mostafa Refaat Ahmed, & Faggal, Ahmed Atef Eldesouky. (2020). User Preference and Input Analysis in Architectural Design and Construction Using Participatory Frameworks with Reference to a Case Study in Egyptian Primary School. *International Journal of Engineering Research and Technology*, 13(12), 4966–4975.
52. Salter, J. D., Campbell, C., Journeay, M., & Sheppard, S. R. J. (2009). The digital workshop: Exploring the use of interactive and immersive visualisation tools in participatory planning. *Journal of Environmental Management*, 90(6), 2090–2101. <https://doi.org/10.1016/j.jenvman.2007.08.023>
53. Sanoff, H. (2000). *Community Participation Methods in Design and Planning* (1st Edition). John Wiley & Sons, Inc. [https://doi.org/10.1016/s0169-2046\(00\)00063-3](https://doi.org/10.1016/s0169-2046(00)00063-3)
54. Sanders, E. B.-N., Brandt, E. & Binder, T. (2010). A Framework for Organizing the Tools and Techniques of Participatory Design. *Proceedings of the 11th Biennial Participatory Design Conference*, 195-198. <https://doi.org/10.1145/1900441.1900476>
55. Severcan, Y. C. (2015). THE EFFECTS OF CHILDREN'S PARTICIPATION IN PLANNING AND DESIGN ACTIVITIES ON THEIR PLACE ATTACHMENT. *Journal of Architectural and Planning Research*, 32(4), 271–293.
56. Valladares, A. (2013). The Community Architect Program: Implementing participation-in-design to improve housing conditions in Cuba. *Habitat International*, 38, 18–24. <https://doi.org/10.1016/j.habitatint.2012.09.004>
57. Vercesi, M., Zaninelli, C., Simone, P., & Nettuno, L. (2018). Community planning activities for rehabilitation projects in Italy. The positive case of the children participatory design on the area of Vergomasco landfill in Odolo, Brescia. *Ri-Vista. Research for Landscape Architecture*, 16(1), 160–173. <https://doi.org/10.13128/RV-22997>
58. Zingoni, M. (2019). Prototyping process: Interior architecture as a social agency. *Interiors*, 9(3), 306–323. <https://doi.org/10.1080/20419112.2019.1622234>

© 2025 by author(s); Published by Science and Research Branch Islamic Azad University, This work for open access publication is under the Creative Commons Attribution International License (CC BY 4.0). (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>)

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

Participation Methods and Processes in Residential Architecture: A Systematic Review

Ali Asghar Abdolkarimi, M.Sc. Graduate in Residential Architecture, Department of Architecture Engineering, Faculty of Architecture & Environmental Design, Iran University of Science & Technology (IUST), Tehran, Iran.

Seyed Abbas Yazdanfar, Associate Professor, Department of Architecture Engineering, Faculty of Architecture & Environmental Design, Iran University of Science & Technology (IUST), Tehran, Iran.

Neda Sadat Sahragard Monfared*, Assistant Professor, Department of Architecture Engineering, Faculty of Architecture & Environmental Design, Iran University of Science & Technology (IUST), Tehran, Iran.

Abstract

Participation is a well-established approach across various academic and pragmatic fields, including architecture and design, supported by robust theoretical and practical foundations. Despite its proven merits and successes, it continues to face critical questions and challenges, particularly concerning the techniques, methods, and processes involved. Key issues include the extensive range of reported techniques and methods, the criteria for selecting appropriate approaches, implementation considerations, and the suitability and effectiveness of participation.

Regarding these issues, and as an initial step, this study employs a systematic review methodology to collect and analyze recent literature on participation techniques, methods, and processes, providing designers with insights into selecting suitable approaches for participatory projects in residential architecture. As a result, a four-stage participatory process is proposed integrating selected findings, which is appropriate for residential projects. The validity and reliability of the study were assessed by two experts using a dichotomous questionnaire, yielding a Cohen's kappa coefficient of 0.744 at a significance level of 0.011. This study compiles data from articles indexed in Scopus and Web of Science between 2000 and 2025, using the keywords participatory design, participatory planning, urban participation, participation tools, and participation methods in titles or abstracts. A total of 4,128 articles were identified, from which 167 duplicates were removed, leaving 3,961 articles for review. After screening titles, abstracts, and conclusions, 3,374 unrelated papers were excluded. The remaining 587 articles were fully reviewed and prioritized based on their relevance to the study's aim, e.g., the scale and use of the reported project, or if the paper directly reports the methods and techniques used in the project. This phase yielded 72 final selections. From these 72 articles, 55 participation methods and techniques—each with varying implementations—were identified, alongside six distinct participation processes. These findings provide a foundation for designing effective participatory architecture processes by appropriately integrating selected techniques, methods, and processes within a participatory framework. Drawing from this data, a four-stage participatory process is proposed: (1) Getting to Know, (2) Current Situation Assessment, (3) Design, and (4) Feedback and Modification. The first stage focuses on understanding the people and their environment and establishing trust and cooperation between locals and architects/researchers. The second stage employs a sorting task to reflect and analyze the house's spatial and functional aspects, identifying both favorable and problematic qualities. In the third stage, a location task and insights from the previous stage help participants arrange different spaces in an imagined house. This step can be enhanced using 1 m² square or small-scale furniture models, aiding participants in comprehending spatial dimensions and household tasks. Next, the architectural design of the house is completed by the architect/researcher based on the drafts and decisions of the third stage. The final stage is for presenting the completed design to participants for their feedback, refinement, and modification, utilizing both 3D modeling and physical prototypes. This structured approach provides a sound framework for participatory design, ensuring both active user involvement in shaping architectural spaces and quality residential architecture for users.

Keywords: Participatory Architecture, Participatory Design, Participation Process, Participation Methods Participation Tools and Techniques, Residential Architecture.

*Corresponding Author Email: neda_monfared@iust.ac.ir